

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА**

Факультет історії, політології і міжнародних відносин

Кафедра етнології і археології

**СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
НАВЧАЛЬНА АРХЕОЛОГІЧНА ПРАКТИКА**

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Освітня програма «Історія та археологія»

Спеціальність 032 «Історія та археологія»

Галузь знань 03 Гуманітарні науки

Затверджено на засіданні
кафедри етнології і археології
Протокол № 13 від 28 червня 2023 р.

м. Івано-Франківськ – 2023 р.

ЗМІСТ

1. Загальна інформація
2. Анотація до курсу
3. Мета та цілі курсу
4. Результати навчання (компетентності)
5. Організація навчання курсу
6. Система оцінювання курсу
7. Політика курсу
8. Рекомендована література

1. Загальна інформація	
Назва дисципліни	Навчальна археологічна практика
Викладач (-і)	Кочкін Ігор Тарасович, ст. викл., Томенчук Богдан Петрович, к.і.н., доцент.
Контактний телефон викладача	+38 098 318 27 44 кафедра етнології і археології (0342) 59-61-87
E-mail викладача	ihor.kochkin@pnu.edu.ua bogdan.tomenchuk@pnu.edu.ua
Формат дисципліни	Очний/заочний 1. Обов'язкові дисципліни 1.2. Цикл професійної підготовки. 1.2.2. Практична підготовка.
Обсяг дисципліни	90 годин, 3 кредити ЄКТС
Посилання на сайт дистанційного навчання	http://www.d-learn.pu.if.ua/
Консультації	відсутні
2. Анотація до курсу	
<p>Навчальна археологічна практика займає важливе місце в системі професійної підготовки майбутнього історика, археолога. Практикування на факультеті історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника пояснюється потребою актуалізувати дослідження історико-культурної спадщини українців. Археологічна практика є навчальною практикою – складовою частиною і обов'язковим елементом навчальної програми. Згідно з навчальним планом освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» напряму підготовки 032 «Історія та археологія» студенти Факультету історії, політології і міжнародних відносин ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені В.Стефаника» проходять археологічну практику влітку (червні) у другому семестрі після закінчення занять на першому курсі. Строк проведення практики - 2 тижні, що складає 90 годин (3 кредити). Проходження практики кожним студентом є обов'язковим, як і вивчення теоретичних дисциплін навчального плану.</p> <p>Науково-навчальною базою археологічної практики студентів є кафедра етнології і археології та Навчально-науковий інститут історії, етнології і археології Карпат Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, а також Інститут археології НАН України (м. Київ), ДП «Культурна спадщина Прикарпаття» охоронної археологічної служби України Інституту археології НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (м. Львів), Національний заповідник «Давній Галич», Івано-Франківський краєзнавчий музей.</p> <p>Археологічна практика проводиться, як правило, на пам'ятках західноукраїнського регіону, котрі досліджуються викладачами кафедри етнології і археології університету, науковими працівниками загаданих наукових закладів. Безпосередніми (технічними) базами археологічної практики слугують польові табори у населених пунктах поблизу досліджуваних археологічних пам'яток. Польовий табір розташовується у пристосованих приміщеннях на території населеного пункту або в польових умовах (мобільний, наметовий табір) безпосередньо біля археологічної пам'ятки. Польовий табір створюється з наметів, пересувних будиночків, спорядження для проведення польових археологічних досліджень, а також для організації харчування на місці проведення робіт.</p> <p>Оптимальний кількісний склад групи студентів, яка проходить археологічну практику під час польового дослідження пам'ятки, не має перевищувати 15 осіб. Навчальне навантаження викладача – керівника археологічної практики визначається з розрахунку 4 год. на день на академічну групу (підгрупу). Під час практики кожний студент є членом колективу експедиції, у складі якої він проходить практику. Студент повинен повністю виконувати завдання, передбачені програмою практики, забезпечувати високу якість</p>	

виконуваних робіт, неухильно дотримуватись правил внутрішнього розпорядку та техніки безпеки, брати участь у дослідницьких та побутових роботах експедиції, мати зразкову трудову дисципліну, систематично вести польовий щоденник практики та своєчасно скласти звіт про її проходження. У період проходження практики студенти підлягають усім правилам внутрішнього розпорядку експедиції. У випадку порушення трудової дисципліни студент може бути відправлений до університету з повідомленням причин, які потягли за собою усунення його від практики.

Проведення археологічної практики сприятиме виробленню у студентів навичок практично-дослідницької, наукової роботи щодо пам'яток матеріальної культури в процесі організації і проведення навчально-виховного процесу, практикування методик археологічних досліджень, основних форм роботи в експедиції. Все це якісно підвищить навчальну, науково-дослідну, виховну та практичну підготовку студентів у подальшій роботі за професійною спрямованістю.

3. Мета та цілі курсу

Мета археологічної практики – ознайомлення студентів з сучасними методами польових археологічних досліджень, набуття ними навичок роботи в археологічних експедиціях, закріплення знань з теоретичного курсу «Археологія». Студенти також знайомляться з статтями Законів України «Про охорону культурної спадщини», «Про охорону археологічної спадщини», які стосуються археологічних пам'яток, положенням про Відкритий лист.

Друга мета археологічної практики є навчально-виховною та визначає такі завдання:

- отримання практикантами навичок постановки польового табору, організації його функціонування та життєзабезпечення.
- вироблення вмінь, необхідних для життя в польових умовах (заготівля дров, розпалювання багаття, варіння їжі, підтримання порядку на місці проживання тощо).
- отримання студентами практичних знань з організації взаємовідносин всередині відносно ізольованого колективу, структурування вільного часу, вироблення навичок взаємодопомоги тощо.

Всі отримані вміння, навички, досвід польового життя і роботи можуть бути використані практикантами в своїй подальшій науковій діяльності.

Завдання археологічної практики: студентам потрібно засвоїти характерні особливості пам'яток різних археологічних культур, основні методи проведення археологічних розвідок і розкопок різних типів пам'яток (стоянки, поселення, городища, виробничі центри, могильники, тощо). Практика дає можливість студентам проявити і розвинути власну ініціативу, робити власні спостереження і висновки. Практика передбачає виховання дбайливого ставлення до пам'яток історії та культури та їх раціонального використання, ознайомлення із заходами по охороні оточуючого середовища, формування вмінь створювати комплексне наукове дослідження з археології, здійснювати в майбутній професії археологічні дослідження пам'яток краю.

Одним із завдань практики може бути отримання студентом кваліфікації лаборанта археологічної експедиції, оскільки характер відповідної підготовки під час навчального року, практичні навички, здобуті під час практики, дають право практиканту виконувати роботу лаборанта по обліку і фіксації археологічних знахідок, виготовленню планів, креслень, консервації речового матеріалу і монументальних пам'яток.

У результаті проходження археологічної практики студент має

знати:

- поняття про *культурний шар* і специфіку його залягання в залежності від різних історично-природничих факторів, а також вивчити різні аспекти дослідження культурних шарів та археологічних об'єктів, а саме :
- методика різних стадій розкопок,
- фіксація і документація об'єктів і пам'яток
- складання інвентарного польового опису,

- виготовлення креслень і малюнків,
- методи консервації пам'яток.

вміти:

- провести археологічну розвідку або пошук;
- провести збір і опрацювання підйомного матеріалу;
- підготувати розбивку шурфу або розкопу;
- навчитися самостійно складати плани розкопів та його окремих квадратів або ж секторів, вести польову документацію, перш за все щоденник;
- систематизувати та обробляти археологічний матеріал, проводити його консервацію.

4. Результати навчання (компетентності)

Компетенції навчальної археологічної практики:

Загальні компетентності (ЗК)

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.

ЗК 6. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 7. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК 8. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.

ЗК 10. Здатність працювати в команді.

Спеціальні (фахові) компетентності (СК)

СК 1. Усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами в минулому та сучасності.

СК 5. Здатність відшукувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.).

СК 6. Здатність використовувати різні методи опрацювання історичних та археологічних джерел, зокрема інструментарій спеціальних історичних дисциплін, а також сучасні інформаційні технології для обробки історичних даних.

СК 10. Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією.

СК 11. Здатність здійснювати та організовувати археологічну діяльність.

Програмні результати навчання (ПРН).

ПРН 2. Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності.

ПРН 5. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами.

ПРН 8. Брати участь у плануванні та виконанні наукових досліджень у сфері історії, презентувати результати досліджень, аргументувати висновки.

ПРН 9. Мати навички організації практичного вирішення питань історичної пам'яті та охорони матеріальної й нематеріальної культурної спадщини України.

ПРН 10. Застосовувати сучасні методики у процесі популяризації історії та археології, а також здійсненні різних видів діяльності.

5. Організація навчання курсу

Обсяг курсу

Вид заняття	Загальна кількість годин
лекції	

семінарські заняття / практичні / лабораторні					
самостійна робота					90
Ознаки курсу					
Семестр	Спеціальність		Курс (рік навчання)	Нормативний / вибірковий	
II	032 Історія та археологія		I	Нормативний	
Тематика курсу					
Тема, план	Форма заняття	Література	Завдання, год	Вага оцінки	Термін виконан ня
Організаційне заняття. Ознайомлення студентів завданнями, змістом археологічної практики та інструктажем з правил охорони праці. Обговорення змісту й організаційного плану археологічної роботи. Ознайомлення з методикою майбутньої роботи, порядком ведення щоденників археологічної практики, збору й обробки польових матеріалів.	лекція	Археологія України для студентів спеціальності 02.07.00."Історія" (Уклад. Н.М.Кравченко. - К.- РНМК.- 1993.- 36 с. Археологія України: Курс лекцій / Л.Л. Залізняк, О.П. Моця, В.М. Зубар та ін. – К. : Либідь, 2005. – 504 с. Археология и методы исторических реконструкций. – К., 1985. Історичне краєзнавство. Напрями та методи історико-краєзнавчих досліджень : курс лекцій / В. Є. Голубко, А. В. Середяк, Р. Я. Генега та ін. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 304 с.	2	-	На початку практики
<i>Археологічні розвідки.</i> Попереднє вивчення місцевості, археологічних пам'яток, складання археологічної карти регіону. Підготовка до розвідки. Вивчення маршруту. Визначення завдання і мети розвідки. Спорядження.	практика	Археологія України для студентів спеціальності 02.07.00."Історія" (Уклад. Н.М.Кравченко. - К.- РНМК.- 1993.- 36 с.	54	1-90	Впродовж практики

<p>Знайомство з основними прийомами пошуків. Огляд місцевості. Пошуки культурного шару. Опитування населення. Збирання підйомного матеріалу. Фіксація виходів культурних залишків на поверхні. Зйомки плану пам'ятки і місцевості. Топографічні прив'язки. Опис пам'ятки. Вивчення нашарувань. Паспортизація пам'ятки. Штучні насипи і зміни рельєфу. Зйомки планів городищ. Зйомки планів курганів та курганних груп. Розвідки стародавніх (античних або давньоруських) міст. Розвідки петрогліфів, культових місць. Розвідки оборонних споруд. Розвідки ремісничих центрів. Збір відомостей про скарби.</p>		<p>Археологія України: Курс лекцій / Л.Л. Залізняк, О.П. Моця, В.М. Зубар та ін. – К. : Либідь, 2005. – 504 с.</p> <p>Методические указания к проведению полевой археологической практики для студентов исторического факультета.- К.- КГУ.- 1984. - 47 с.</p> <p>Москаленко О.Ю. Польова археологічна практика: Навчальний посібник / О.Ю. Москаленко, М.В. Семенова. – Ніжин : Видавництво НДПУ ім. М. Гоголя, 2003. – 124 с.</p> <p>Словник археологічних термінів (за матеріалами України) / О. Титова (упоряд.). – К., 1996. – 85 с.</p> <p>Словник-довідник з археології /Редактор, укладач та керівник авторського колективу Н.О.Гаврилюк. – К., 1996.</p> <p>Чмихов М.О. Давня культура. – К., 1994.</p>			
<p><i>Археологічні розкопки</i>. Попереднє вивчення пам'ятки, літератури про неї, польових звітів та креслеників. Огляд пам'ятки. Отримання конкретних завдань. Оволодіння загальними прийомами розкопок:</p>	<p>практичне</p>	<p>Чмихов М.О., Кравченко Н.М., Черняков І.Т. Археологія та стародавня історія України. – К., 1992.</p> <p>Шоденник і програма учбово-виробничої</p>	<p>30</p>	<p>1-10</p>	<p>Впродовж практики</p>

<p>скопування і викид землі, зачистка поверхні і профільних бровок. Оволодіння навиками історико-культурного визначення матеріалу. Знайомство з правилами поводження з археологічними об'єктами та знахідками (артефактами). Оволодіння спеціальними прийомами роботи лопатою, ножем, пензлем. Методика застосування землерийної техніки. Фіксація матеріалів під час розкопок. Знайомство з принципами ведення польових креслеників. Фотозйомка об'єктів. Заміри. Ведення щоденників. Використання карт при археологічних роботах. Знайомство з різними видами карт. Виміри прямих ліній на місцевості. Використання компаса, бусолі, нівеліра. Окомірна зйомка. Напівінструментальна зйомка. Інструментальна зйомка. Первинна обробка матеріалів. Очистка, етикетаж, упаковка індивідуальних знахідок і масового матеріалу. <i>Розкопки стародавніх поселень.</i> Знайомство з деякими загальними правилами розкопок поселень (стоянок,</p>		<p>археологічної практики (Уклад. Ю.М.Малєєв.- К.- КДУ.- 1985.- 56 с. Москаленко О.Ю. Польова археологічна практика: Навчальний посібник / О.Ю. Москаленко, М.В. Семенова. – Ніжин : Видавництво НДПУ ім. М. Гоголя, 2003. – 124 с. Корнієнко П. Л. Креслярська та фотографічна фіксація археологічних об'єктів. Археологія. 1993. № 1. С. 130—139. Лозинський В.В. Топографічне та картографічне креслення. Методичні рекомендації до лабораторних робіт з креслення. Львів, 2009. 52 с.</p>			
---	--	---	--	--	--

<p>городищ, міст). Вивчення стратиграфії. Шурфи. Траншеї. Контурна траншея. Вивчення форм і орієнтації розкопу. Розбивка розкопу. Сітка квадратів. Розкопки за штиками (пластами). Виявлення знахідок. Виявлення залишків споруд. Послідовність фіксації залишків споруд з глини, каменю, дерева. Визначення типу конструкцій. Сліди споруд на материку. Господарські ями. Вивчення планування поселень. Датування споруд. Консервація архітектурних залишків. Механізація розкопок поселення. <i>Розкопки стародавніх поховань.</i> Розкопки могильників. Визначення за допомогою траншей і шурфів кордонів могильника. Пошуки могильних ям. Розкопки площею. Розкопки поховань. Визначення орієнтації кістяка, особливостей конструкції поховальних споруд (підбої, ніши, склепи тощо). "Культовий" культурний шар або прошарки на могильниках. Тілоспалення. <i>Розкопки курганів.</i> Вивчення зовнішнього вигляду насипу та його будови. Відлік висот і координат. Обміри курганів. Бровки. Ровики. розкопки</p>					
---	--	--	--	--	--

насипу. Зняття дерну. Впускні поховання. Ознаки залишків тризни. Тілоспалення. Вогнище та його опис. Розчистка вогнища та знахідок в ньому. Визначення місця спалення. Кенотафи. Розчистка підкурганної ями, кістяка, супроводжуючого інвентаря. Різні прийоми розкопок курганів ("кільцями", секторами). Механізація робіт під час розкопок курганів. Техніка безпеки.					
Перевірка щоденників археологічної практики та напрацьованих матеріалів.	-	Томенчук Б.П., Кочкін І.Т. Навчально- методичні вказівки «Археологічна навчальна практика» для підготовки бакалаврів зі спеціальності 032 «Історія і археологія». Івано- Франківськ, 2019. 89 с.	2	-	В кінці практики
Підсумкова конференція	лекція	Томенчук Б.П., Кочкін І.Т. Навчально- методичні вказівки «Археологічна навчальна практика» для підготовки бакалаврів зі спеціальності 032 «Історія і археологія». Івано- Франківськ, 2019. 89 с.	2	-	В кінці практики
6. Система оцінювання курсу					
Розподіл балів					
У процесі поточного контролю та підсумкового контролю виставляються такі оцінки:					
- оцінка фахової підготовки – максимально 10 балів;					
- оцінка за практичні навички, отримані під час практики – максимально 25 балів;					

- оцінка за виконання вимог дисципліни, правил техніки безпеки – максимально 15 балів,
- 20 – польовий щоденник,
- 20 – звіт про проходження практики,
- 10 – індивідуальне завдання,

Оцінка фахової підготовки:

- 9-10 балів – відмінно
- 7-8 балів – добре
- 5-6 балів – задовільно
- 1-4 бала – незадовільно

Оцінка за практичні навички, отримані під час практики:

- 21-25 балів – відмінно
- 16-20 балів – добре
- 11-15 балів – задовільно
- 1-10 балів – незадовільно

Оцінка за виконання вимог дисципліни, правил техніки безпеки -15 балів

- 13-15 балів – відмінно
- 10-12 балів – добре
- 7-9 балів – задовільно
- 1-6 балів – незадовільно

Оцінка звітної документації:

Щоденник проходження практики – максимально 20 балів

- 17-20 балів – відмінно
- 13-16 балів – добре
- 9-12 балів – задовільно
- 1-8 балів - незадовільно

Індивідуальний звіт – максимально 20 балів

- 17-20 балів – відмінно
- 13-16 балів – добре
- 9-12 балів – задовільно
- 1-8 балів - незадовільно

Виконання індивідуального завдання – максимально 10 балів

- 9-10 балів – відмінно
- 7-8 балів – добре
- 5-6 балів – задовільно
- 1-4 бала – незадовільно

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80 – 89	B	добре	
70 – 79	C		
60 – 69	D	задовільно	
50 – 59	E		
26 – 49	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання

0-25	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни
------	---	--	---

Критерії оцінювання

«відмінно» - студент демонструє повні і глибокі знання методики польових археологічних досліджень. Показує достовірний рівень розвитку умінь і навичок, зокрема, у проведенні археологічної розвідки або пошуку, зборі та опрацюванні підйомного матеріалу, розбивці шурфу або розкопу. Вміє відповідно методичних вимог самостійно складати плани розкопів та його окремих квадратів або ж секторів, вести польову документацію, перш за все щоденник, систематизувати та обробляти археологічний матеріал, проводити його консервацію та музеєфікацію. Студент проявив себе як організований, сумлінний, застосовує творчий підхід під час виконання різних видів робіт, дисциплінований, сумлінно дотримується правил техніки безпеки. Оформлена відповідно вимог документація подана на кафедру своєчасно.

«добре» - студент демонструє повні знання методики польових археологічних досліджень, але допускає незначні пропуски фактичного матеріалу, вміє застосувати його щодо конкретно поставлених завдань, у деяких випадках нечітко формулює загалом правильні відповіді, допускає окремі несуттєві помилки та неточності у складанні плану розкопу та його окремих квадратів або ж секторів, веденні польової документації, перш за все щоденника, систематизації та обробці археологічного матеріалу, його консервації. Здав вчасно документацію, в яку можуть бути внесені незначні доповнення і поправки за вказівкою групового керівника практики.

«задовільно» - студент володіє більшою частиною фактичного матеріалу, але викладає його не досить послідовно і логічно, допускає істотні пропуски у відповіді, не завжди вміє інтегровано застосувати набуті знання для аналізу конкретних ситуацій, а інколи й неправильно їх застосовує у складанні плану розкопу та його окремих квадратів або ж секторів, веденні польової документацію, польового щоденника, систематизації та обробці археологічного матеріалу, його консервації. Причиною виставлення задовільної оцінки можуть бути незначні порушення техніки безпеки, трудової дисципліни, несвоєчасне подання звітної документації.

«незадовільно» - студент не володіє достатнім рівнем необхідних знань, умінь, навичок, науковими термінами. Студент не виконав основну частину програми практики. Порушення техніки безпеки, трудової дисципліни, відсутність звітної документації також можуть стати підставою для оцінки «незадовільно».

Умови допуску до підсумкового контролю	Підсумковий контроль виставляється за результатами проходження практики і підготовленої звітної документації та захисту на підсумковій звітній конференції кафедри етнології і археології. Залік виставляється в сумі 100 балів: оцінка фахової підготовки – максимально 10 балів; оцінка за практичні навички, отримані під час практики – максимально 25 балів; оцінка за виконання вимог дисципліни, правил техніки безпеки – максимально 15 балів, 20 – польовий щоденник, 20 – звіт проходження практики, 10 – індивідуальне завдання.
--	---

7. Політика курсу

Практиканти всі в обов'язковому порядку проходять навчальну археологічну практику згідно наказу ректора. Студентам, котрі не виконали програму практики з поважних причин, може бути надано право проходження практики повторно у наступному навчальному році. Якщо студент-практикант не пройшов археологічної практики або

порушував вимоги до неї, він може бути усунутий від проходження практики. Вчена рада Факультету історії, політології і міжнародних відносин студентам, які не виконали завдання практики, чи були усунуті від проходження практики за поважних причин може дозволити (як виключення) проходити практику в повному обсязі у наступному навчальному році. За інших обставин незадовільна оцінка з археологічної практики розглядається як академічна заборгованість. У разі не виконання практики взагалі, студент може бути відрахований з вищого навчального закладу.

8. Рекомендована література

Археологія України: Курс лекцій / Л.Л. Залізник, О.П. Моця, В.М. Зубар та ін. – К. : Либідь, 2005. 504 с.

Забавін В. О., Небрат С. Г. Методика польових досліджень пам'яток археології Північно-Східного Приазов'я : навчально-методичний посібник для студентів спеціальності 032 «Історія та археологія». — Маріуполь : МДУ, 2021. 240 с.

Історичне краєзнавство. Напрями та методи історико-краєзнавчих досліджень : курс лекцій / В. Є. Голубко, А. В. Середяк, Р. Я. Генегга та ін. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 304 с.

Корнієнко П. Л. Креслярська та фотографічна фіксація археологічних об'єктів. Археологія. 1993. № 1. С. 130—139.

Лозинський В.В. Топографічне та картографічне креслення. Методичні рекомендації до лабораторних робіт з креслення. Львів, 2009. 52 с.

Методические рекомендации по исследованию курганных памятников для студентов исторического факультета.- К.- КГУ.- 1986.- 80 с.

Методичні рекомендації до проведення археологічної практики (для студентів історичного факультету) /Укл.: Михайлина Л.П., Пивоваров С.В., Водний І.П.- Чернівці: Рута.- 1994.- 37 с.

Методические указания к проведению полевой археологической практики для студентов исторического факультета.- К.- КГУ.- 1984. - 47 с.

Москаленко О.Ю. Польова археологічна практика: Навчальний посібник / О.Ю. Москаленко, М.В. Семенова. – Ніжин : Видавництво НДПУ ім. М. Гоголя, 2003. – 124 с.

Сегеда С. П. Методика збирання та транспортування кісткових решток людей під час археологічних розкопок. Археологічні відкриття в Україні 1997–1998 рр. К., 1998. С. 189—190.

Словник археологічних термінів (за матеріалами України) / О. Титова (упоряд.). – К., 1996. – 85 с.

Словник-довідник з археології / Редактор-укладач Н.О. Гаврилюк. Київ: Наукова думка. 1996. 430 с.

Чмихов М.О. Давня культура: Навч. посібник / М.Чмихов. – К.: Либідь, 1994. – 288 с.

Чмихов М.О., Кравченко Н.М., Черняков І.Т. Археологія і стародавня історія України: Курс лекцій. – Київ: Либідь, 1992. 375 с.

Шоденник і програма учбово-виробничої археологічної практики (Уклад. Ю.М. Малєєв.- К.- КДУ.- 1985. 56 с.

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ

Закон України «Про охорону археологічної спадщини» // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 26. – С.361.

Закон України «Про охорону археологічної спадщини». <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>

Закон України «Про охорону археологічної спадщини». <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1626-15>

Європейська конвенція про охорону археологічної спадщини.

<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/PDF/Ukrainian/143-Ukrainian.pdf>

Викладач

Кочкін І.Т.